

## ҚАУІПТІ ЖҮКТЕРДІ АВТОМОБИЛЬ КӨЛІГІМЕН ТАСЫМАЛДАУДЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ

*Түлегенов С.У., аға оқытушы*  
*Байарыстанова А.М., аға оқытушы*  
[serikbol\\_tulegenov@mail.ru](mailto:serikbol_tulegenov@mail.ru), [muratovna\\_ainur92@mail.ru](mailto:muratovna_ainur92@mail.ru)

*Қызылорда ашық университеті, Қызылорда қ., Қазақстан Республикасы*

### **Андатпа.**

Бұл мақалада қауіпті жүктерді автомобиль көлігімен тасымалдау саласындағы қауіпсіздікті қамтамасыз етудің құқықтық және ұйымдастырушылық негіздері қарастырылады. Зерттеу барысында қауіпті жүктерді халықаралық автомобиль көлігімен тасымалдау туралы Еуропалық келісімнің (ADR) негізгі талаптары мен Қазақстан Республикасының ұлттық нормативтік-құқықтық актілерінің өзара үйлесімділігі талданады. Қауіпті жүктердің жіктелуі, қаптау және таңбалау талаптары, көлік құралдарына қойылатын техникалық шарттар, сондай-ақ персоналдың кәсіби даярлығы мәселелері жүйелі түрде қарастырылған. Зерттеу нәтижелері қауіпті жүктерді тасымалдау кезінде төтенше жағдайлардың алдын алу және көлік қауіпсіздігін арттыру үшін нормативтік талаптарды қатаң сақтаудың маңыздылығын көрсетеді.

**Кілт сөздер:** қауіпті жүктер, ADR, автомобиль көлігі, тасымалдау қауіпсіздігі, Қазақстан Республикасының заңнамасы, көлік қауіпсіздігі, қауіптілік сыныптары.

### **Аннотация.**

В данной статье рассматриваются правовые и организационные основы обеспечения безопасности в сфере перевозки опасных грузов автомобильным транспортом. В ходе исследования проанализированы основные требования Европейского соглашения о международной дорожной перевозке опасных грузов (ADR) и их согласованность с национальными нормативно-правовыми актами Республики Казахстан. Систематически рассмотрены классификация опасных грузов, требования к упаковке и маркировке, технические условия, предъявляемые к транспортным средствам, а также вопросы профессиональной подготовки персонала. Результаты исследования показывают важность строгого соблюдения нормативных требований для предотвращения чрезвычайных ситуаций при перевозке опасных грузов и повышения транспортной безопасности.

**Ключевые слова:** опасные грузы, ADR, автомобильный транспорт, безопасность перевозок, законодательство Республики Казахстан, транспортная безопасность, классы опасности.

### **Кіріспе**

Қазіргі кезеңде қауіпті жүктерді тасымалдау көлемінің артуы көлік инфрақұрылымының қауіпсіздігіне қойылатын талаптарды күшейтуді талап етеді. Қауіпті заттарды тасымалдау кезінде туындайтын апаттық жағдайлар адам өміріне, қоршаған ортаға және экономикалық тұрақтылыққа елеулі зиян келтіруі мүмкін. Осыған байланысты қауіпті жүктерді тасымалдауды құқықтық реттеу мәселесі ғылыми және практикалық тұрғыда өзекті болып табылады.

#### **1. Қауіпті жүктерді тасымалдаудың нормативтік-құқықтық негізі**

Қазақстан Республикасында қауіпті жүктерді автомобиль көлігімен тасымалдау ADR халықаралық келісімі мен ұлттық заңнамалық актілерге сәйкес жүзеге асырылады. ADR талаптары қауіпті жүктердің сыныпталуын, қаптама стандарттарын, көлік құралдарының техникалық жабдықталуын және тасымалдауға қатысатын персоналдың біліктілігін айқындайды. Ұлттық деңгейде бұл талаптар салалық қағидалар мен техникалық регламенттер арқылы нақтыланады.

#### **2. Қауіпті жүктерді тасымалдау тәртібі**

Қысым түсіре отырып сығымдалған, сұйықталған және ерітілген газдарды тасымалдау (2-кластың қауіпті жүктері)

1. Осы газдар жүктері қысым түсіре сығымдалған, сұйытылған және ерітілген түрде аса

берік және тұмшаланған орамда тасымалданады. Кейбір газдар сұйық жай-күйде өте төмен температурада тасымалданады.

2. Қысым түсіре сығымдалған, сұйытылған және ерітілген газдар тасымалдауға металл баллондар мен ыдыстарда қабылданады.

Баллондар мен ыдыстардың жарамдылығын жүк жөнелтуші жүккұжатта растайды.

3. Баллондар мен ыдыстар олардың тұмшаланып жабылуын қамтамасыз ететін бұрандалармен техникалық ақаусыз болуы тиіс.

Баллондарда бояу мен оларда анық, әрбір газ үшін белгіленген түрлі-түсті жолақ және жазулар, жөнелтуші немесе баллондарды толтыратын зауыт сынамалаған сенімді сақтандырғыш қалпақтары, резеңкеден жасалған, амортизациялайтын сақиналар немесе қалыңдығы кемінде 25 мм, әрбір баллонға екеуден жіп болуы тиіс.

Газ жылыстау себебі иісінен немесе шуылдауынан табылатын баллондар мен ыдыстар, басқа шарттардың орындалғанына қарамастан тасымалдауға қабылданбайды.

4. Баллондар мен ыдыстардың толтырылуы белгіленген нормадан аспауы тиіс. Осыны растау ретінде жөнелтуші жүккұжатта мынадай белгі жасайды: «Баллондар (ыдыстар) белгіленген нормадан аспайтындай толтырылған».

5. Сығымдалған және сұйытылған газдарды қоймалау мен сақтау осы мақсаттарға арнайы арналған қоймаларда немесе отқа төзімді аралықтарымен оқшауланған жалпы қоймалардың жекелеген үй-жайларында жүргізіледі. Газдарды ашық алаңдарда жинау, олар жауын-шашын мен күн сәулелерінің әсер етуінен бүркемеленген жағдайда мүмкін.

Улы газдары бар баллондар тек мамандандырылған үй-жайларда ғана сақталуы мүмкін. Бұл үй-жайларға кіруге газтұтқышты немесе көзді сақтайтын өзге де құралдарды пайдаланып қана рұқсат етіледі.

Газды баллондарды тігінен биіктігі 5 қатар қылып қатқабат қоюға рұқсат етіледі. Барлық бұрандалар бір жаққа қарай айналуы тиіс.

Баллондарды тігінен, олардың қозғалуын немесе құлап кетуін арнайы қабырғаларға немесе торларға бекіту. Қатты суыған газдары (сұйық оттегі, сұйық ауа немесе өзгесі) бар ыдыстар тек қана тік жағдайда болуы тиіс.

6. Сығымдалған және сұйытылған газдар жүк кемелерімен, жабық желдетілетін үй-жайларда да, ашық трюмдерде немесе олардың міндетті түрде жауын-шашын мен күн сәулелерінің әсер етуінен бүркемеленген палубада тасымалданады.

Тез тұтанғыш газдарымен баллондарды бір кемеде 50 данадан аспайтын партиямен тасымалдауға жол беріледі. Арнайы рейспен тасымалданған кезде Кеме қатынасы тізілімімен жазбаша келісім бойынша осы газдар бар баллондарды анағұрлым ірі партиялармен тасымалдау мүмкін болады.

Улы газдар, сондай-ақ пропан мен бутан бар баллондарды палубада ғана тасымалдауға рұқсат етіледі.

Тез тұтанатын және улы газдары бар баллондар немесе ыдыстар құрғақ салқын орындарға қойылады және кез келген жылу, ұшқын, жалын көздерінен және газ ығыстаған кезде өрт тудыруы мүмкін заттардан алыстатылуы тиіс.

7. Кемеде қоймалардағы сияқты баллондар үйкелісті және қозғалып кетуді, сондай-ақ кеме корпусының металл бөлігімен жанасуын болдырмайтындай етіп қойылады.

8. Майланған талшықты материалдарымен бірге оттегі, жанғыш газы, сығымдалған және сұйытылған газдары бар баллондарды тасымалдау мен қоймалауға тыйым салынады.

9. Баллондар зақымдалған және олардан газдар бөлінген жағдайда мынадай сақтық шараларын қабылдау қажет:

1) тез тұтанатын және улы емес газдары бар баллондарды негізгі партиялардан олардан газдар бөліну тоқтағанға дейін бөлу керек;

2) улы газдарымен, сондай-ақ тез тұтанғыш газдарымен баллондарды тұрғын үйлерден және өндірістің ғимараттардан кемінде 100 метр қашықтыққа дереу әкету қажет, бұл ретте оларды су бар бөшкеге, хлоры, күкіртті газдарды әк ерітіндісі бар бөшкеге орналастыру ұсынылады. Газбен қаныққан сұйықтықты бөшкеден тұрғын үй-жайлар, су көзерінен алыс

жерлердегі шұңқырға төгеді және шұңқырды жабады; тез тұтанғыш газдары бар баллондарды залалсыздандырған кезде газтұтқыштарды кию және қауіпсіздік қағидаларын сақтау қажет;

3) тез тұтанғыш газдары бар баллондарды тұрғын үйлерден және өндірістік ғимараттардан кемінде 100 метр қашықтыққа дереу әкету және ұшқыннан және басқа от көздерінен тұтану мүмкіндігін болдырмайтын шараларды қабылдап, оларға газ толық шыққанша бақылау қою керек.

Борт сыртына газы бар баллондар мен ыдыстарды тастауға тыйым салынады.

## 2. Қауіпті жүктердің жіктелуі және қауіптілік деңгейі

ADR келісіміне сәйкес қауіпті жүктер тоғыз негізгі сыныпқа бөлінеді. Бұл жіктеу заттардың физикалық, химиялық және биологиялық қасиеттеріне негізделген және тасымалдау кезінде ықтимал қауіптерді бағалауға мүмкіндік береді. Әрбір сынып үшін қауіпсіздік шараларының нақты кешені белгіленген.

## 3. Қаптау және таңбалау ережелері

Қауіпті жүктерді тасымалдау барысында қолданылатын қаптама ADR талаптарына сәйкес сертификатталған болуы тиіс. Таңбалау жүйесі қауіптілік сыныбын, БҰҰ нөмірін және арнайы ескерту белгілерін қамтиды. Бұл талаптар төтенше жағдайлар кезінде жедел әрекет ету үшін ақпараттық маңызға ие.

<p>1</p> 	<p>«Жарылғыш заттар мен бұйымдар»</p>
<p>2</p> 	<p>«Газдар»</p>
<p>3</p> 	<p>«Жанғыш сұйықтықтар»</p>
<p>4</p> 	<p>«Тұтанғыш қатты заттар, өздігінен әрекеттесетін заттар және қатты десенсибилизацияланған жарылғыш заттар»</p>
<p>5</p> 	<p>«Өздігінен жануға қабілетті заттар»</p>

Қауіпті жүктер – тасымалдау, тиеу-түсіру жұмыстарын жүргізу кезінде өзіне тән қасиеттеріне байланысты жарылыс, өрт тудыруы немесе техникалық құралдардың, құрылғылардың, ғимараттар мен құрылыстардың зақымдалуын тудыруы мүмкін кез келген заттар, материалдар, бұйымдар, өндіріс және басқа да қызмет қалдықтары. сақтау, сондай-ақ адамдардың, жануарлардың өлімі, жарақаты мен ауруы қоршаған ортаға зиян келтіреді.

Қауіпті жүктерді тасымалдау кезінде қауіпті жүктердің классификациясы қауіпті жүктерді автомобильмен халықаралық тасымалдау туралы Еуропалық келісімнің (ADR) қолданыстағы стандарттарына және ГОСТ 19433-88 «Қауіпті жүктер. Жіктеу және таңбалау».

Қауіпті жүктер арнайы көліктермен немесе осы мақсатқа бейімделген басқа көліктермен тасымалданады.

#### 4. Көлік құралдары мен персоналға қойылатын талаптар

Қауіпті жүктерді тасымалдауға арналған көлік құралдары техникалық жарамды болуы және арнайы қауіпсіздік құралдарымен жабдықталуы қажет. Жүргізушілер мен жауапты тұлғалар ADR талаптарына сәйкес оқытылып, кәсіби куәлік алуы тиіс. Бұл шаралар апаттық тәуекелдерді төмендетуге бағытталған.

#### 5. Құжаттамалық қамтамасыз ету және бақылау

Қауіпті жүктерді тасымалдау процесінде міндетті құжаттар пакеті болуы қажет. Құжаттаманың толықтығы мен дұрыстығы тасымалдаудың заңдылығын қамтамасыз етіп, мемлекеттік бақылау органдары тарапынан тексерулер жүргізуге мүмкіндік береді.

<p style="text-align: center;"><b>6</b></p> 	<p>«Сумен жанасқанда жанғыш газдар бөлетін заттар»</p>
<p style="text-align: center;"><b>7</b></p> 	<p>«Тотықтырғыштар»</p>
<p style="text-align: center;"><b>8</b></p> 	<p>«Органикалық пероксидтер»</p>
<p style="text-align: center;"><b>9</b></p> 	<p>«Улы заттар»</p>
<p style="text-align: center;"><b>10</b></p> 	<p>«Жұқпалы заттар»</p>

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, қауіпті жүктерді автомобиль көлігімен тасымалдау ADR талаптары мен Қазақстан Республикасының ұлттық заңнамасын сақтауға тікелей тәуелді. Қауіпсіздік нормаларын сақтау, персоналдың кәсіби даярлығын арттыру және техникалық талаптарды орындау көлік саласындағы төтенше жағдайлардың алдын алудың негізгі шарты болып табылады.

**Әдебиеттер:**

1. Қауіпті жүктерді халықаралық автомобиль көлігімен тасымалдау туралы Еуропалық келісім (ADR). – Женева: БҰҰ ЕЭК, соңғы редакциясы.
2. Қазақстан Республикасының «Автомобиль көлігі туралы» Заңы. – Астана, 2003 жылғы 4 шілде (өзгерістер мен толықтыруларымен).
3. Қазақстан Республикасының «Азаматтық қорғау туралы» Заңы. – Астана, 2014 жылғы 11 сәуір (өзгерістер мен толықтыруларымен).
4. Қауіпті жүктерді автомобиль көлігімен тасымалдау қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысы.
5. Техникалық регламент «Автомобиль көлігі құралдарының қауіпсіздігі туралы». – Қазақстан Республикасы.
6. International Road Transport Union (IRU). Dangerous Goods Transport Guidelines. – Geneva.
7. UNECE. Recommendations on the Transport of Dangerous Goods. Model Regulations. – New York and Geneva.
8. Сыздықов Қ.С. Көлік логистикасы және қауіпсіздік негіздері. – Алматы, 2020.
9. Нұрғалиев Е.Қ. Қауіпті жүктерді тасымалдаудың құқықтық аспектілері // Көлік және коммуникация журналы. – 2019. – №3. – 45-50 бб.